

МЕТОНІМІЧНА ХУДОЖНЯ ОБРАЗНІСТЬ: ПРИРОДА І СКЛАДОВІ

Дослідження тропів показало, що природу більшості з них не розкрито, а отже й вивчення їх у школі втрачає сенс, що є неправомірним, понад те – шкідливим для виховання дітей, позбавляє сенсу прилучення їх до художньої культури, нарешті втрати цікавого й своєрідного засобу формування мовленнєвої особистості. Спробі розкриття природи та складових такого художньообразного висловлювання, яким є метонімічного методу утворена образність, і присвячено дану статтю.

Сталося так, що до метонімії дехто з дослідників теорії літератури почали ставитись зневажливо, вважаючи її ледь не попелюшкою серед тропів. Так, аналізуючи літературознавчу спадщину Жака Дерріда, польський учений Міхал Мругальський, зазначає, що “метонімія – це фігура, надщерблена випадковістю, вона вказує на сусідство в часі чи у просторі, яке може бути випадковим [1:334].” Водночас метонімії протиставляється метафора, котра, як її оцінює той же М. Мругальський “завжди відкриває зазвичай невидимі форми предмета”[там само:335]. А ось що пише відомий російський дослідник В.Г. Гак у статті «Метафора в мові»: “Метафора є універсальним знаряддям мислення і пізнання світу в усіх сферах діяльності”[2:13]. Їй присвятили свої дослідження М. Блек, А.Вежбицька, Н.Гудмен, Д. Девідсон, Е. Касіпер, Х. Ортега-і-Гассет, А.Річардс, Н. Арутюнова, Є. Вольф, С. Гусєв, Е. Лапіня, Н. Кожевнікова, Е. Опаріна, Н.В.Телія, А. Шахнарович та ін. відомі зарубіжні вчені; серед вітчизняних не можна не назвати широко відоме світові ім'я українського

логіка М.М.Жоля. Загалом же дослідженню метафори присвячено безліч серйозних творів або й панегіриків, а метонімія залишається якщо не поза увагою дослідників, то принаймні їй приділяється кілька рядків...

Чи не першим на захист цього тропу став відомий літературознавець, філолог Роман Якобсон, який досліджував прояв у мовленні різних видів афазій [3:110-132]. А оскільки посьогодні слова більш вагомого логічними підставами не сказано, то варто розглянути принаймні висновки з його праці.

На думку вченого, природа мовлення є подвійною, вона передбачає *відбір* (селекцію) певних мовних одиниць та їх *комбінування* “в мовні одиниці більш високого ступеня складності”. Ці два види операцій існують у кожній людині (принаймні від народження) однаковою мірою представленості, рівнозначно й рівномірно виражено. Лише у дорослому віці буває хтось, з-поза мовленнєвої практики віддає якомусь видові перевагу. До того ж - лише при творенні текстів, але не в мисленні, при розумінні сприйманої інформації. При цьому, *комбінуванню* притаманні відношення суміжності, що є основою *метонімічного* творення тексту, з її здатністю до сполучення мовних одиниць у більші цілісності; притаманними є й синтагматичні стосунки, сюжетна оповідь тощо. На переконання дослідника, саме метонімія керує *розумінням* тексту та *творенням* його.

Що ж стосується *селекції*, то їй притаманні: субституція, себто

заміщення одного терміна іншим, функціонально схожим, подібним; здатність називати предмети, себто вибирати з лексичного запасу відповідні слова – назви; здатність знаходити відповідники до слів-термінів (синонімізація); наявність двох концептосфер, себто коли один термін розуміється в термінах другого... Зрозуміло, селективний тип відбору

притаманний *метафорі*.

Отже, метафору і метонімію можна вважати рівноцінними і як тропи. Цю рівноцінність потверджує й практика: за нашими спостереженнями, кількість створених народами світу паремій за метафоричним принципом творення *не перевищує* кількості метонімічних.

Всупереч цьому, дослідники, починаючи з Фердинанда де Соссюра (як про свідчить і той же Р.Якобсон), віддають перевагу метафорі... Навіть у наведеному збірнику статей (А тут їх понад два десятки!) “Теорія метафори”, oprіч Р.Якобсона, ніхто метонімії не приділяє серйозної уваги...

Однак, оцінка факту – це ще не дослідження його. Вона не дає відповіді на принципові питання. Зокрема: Чому так сталося? Чому метафорі стільки уваги й чим виправдано це? Чи й справді, тільки метафора здатна так плідно відкривати в предметах їх невидимі форми?.. Чи є виправданими й інші дифірамби на її адресу?.. Нарешті, невже метонімія не заслуговує на більше, - на більш глибоке дослідження?..

На нашу думку, Фердинанд де Соссюр розумів наявність двох видів операцій - комбінації та селекції, але підходив до рішення їх важливості, відштовхуючися з досягнутого на той час рівня знань про *слово* в межах

мовознавства, себто враховуючи лише те, що слово має осібне граматичне значення, навіть виступаючи засобом формування думки при комунікації, і не зважав на те, що при дослідженні *мовлення* (рос. – речі) слово потребує розгляду не як головна одиниця речення – підмет, а враховуючи специфіку формування думки, коли втрачається його пряме значення, але виконуючи другорядну роль, коли на перше місце виходить його конотативне значення, та коли така роль передається у висловлюванні предикату, з урахуванням структури, будови й складових висловлювання, тощо...

Ігнорування різниці між мовою і мовленням, зокрема текстом, призначеним для передачі *функціональних відношень* між об'єктами, і текстом про *відношення значущості* типу людина-людина або й об'єкт-людина, іноді спрацьовує як кавунова скоринка. На ній, на нашу думку, “посковзнувся” навіть сам О.Потебня, котрий дійшовши висновку про те, що сутність не тільки байки, але й будь-який художнього твору за його призначенням можна звести до *афоризму* (Себто *висловлювання!* – М.Ч.)... От тільки далі розгляд основи художньої образности продовжив у межах *слова* як мовної одиниці, вириваючи його з контексту художнього твору, полишаючи таким чином – як би це не здавалось парадоксальним! – дослідження саме ...своєрідності художнього *висловлювання*. А воно цікаве якраз не тільки тим, що формується словами ж таки, але в щось єдине, спільне, однозначне, котре розгортає смисл не з-поза окремих слів, не речень (мовознавство), не суджень (логіка), а лише як *висловлювання* (в межах риторики, теорії літератури, теорії комунікації), як *своєрідні комунікативна* одиниця, як

сформованість художньообразної думки. Втім, аналізові думок Ф. де Соссюра й О.Потебні у даному відношенні буде присвячено окреме дослідження. Хоча вже це, сказане, свідчить про недовершеність на той час розробки художньої образности, до якої О.Потебня так багато доклав зусиль, готуючи підґрунтя для подальших досліджень саме розкриттям принципів творення образного у слові...

Продовжуючи вказану “традицію” – вивчення теорії літератури за мовознавчими нормативами та принципами - й інші дослідники, навіть посьогодні, вивчають тропи саме з мовознавчих позицій (граматики, синтаксису, надто стилістики – словозміни, слововживання, граматичних норм, номінації об’єктів тощо), а не риторичних, мовленнєвих, що відкидає на узбіччя науки не тільки фразеологізми, паремії, афоризми, але й саму основу художньої літератури - художню образність, перетворюючи їх на попелюшки мовознавства.

Однак, перш ніж приступити до аналізу образностиметонімічного типу, варто розглянути сутність терміну “метонімія”, як його витлумачують словники, дослідники...

1. Метонімія (гр.μετωνομία – перейменування) – різновид тропа, близького до метафори, в якому переноситься значення слів з певних явищ та предметів на інші за суміжністю.” (Літературознавчий словник-довідник. - К.: Академія, 1997: 457).

2. “Метонімія (грец. – перейменування) - це слово, значення якого переноситься на найменування іншого предмета, пов’язаного з властивим для даного слова предметом за своєю природою. Наприклад, такий вислів, як “весь театр аплодував”, містить у собі метонімію, виражену словом “театр”.

Це слово вжите тут не у прямому, а в переносному значенні...” [: 216]. (Галич Олександр, Назарець Віталій, Васильєв Євген. Теорія літератури: Підручник / За наук. Ред. Олександра Галича. – К.: Либідь, 2001. – 488 с.)

3. “Метонімія (буквально – перенесення назви) – заміна одного слова іншим за суміжністю значень, тобто за суміжністю означуваних фактів, що відбувається як зміна назви вмісту, вмістилища назвою того, що міститься в ньому, назви чогось абстрактного – назвою чогось конкретного, або назви причини чогось замість його наслідку і, навпаки, назви прикмети, замість факту, прикметою якого вона є...[:198] (Білецький А.О. Про мову і мовознавство: Навч. посібник для студентів філол. Спец. вищ. навч. закладів. – К.: “АртЕк”, 1997. – 224 с.).

4. “Метонімія ...- це метафоричний троп, основу якого складає заміна одних назв іншими на ґрунті асоціації за суміжністю їх значень... Як скомпресована, згорнена номінативна структура метонімія зручна для використання в усному мовленні...[:147] (Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2003. –311 с.).

У наведених цитатах, незважаючи, що взяті вони ніби з різних наукових галузей - від теоретиків літератури, мовознавця та теоретиків риторики, - опорою у витлумаченні слугує чистої води мовознавство: розглядається слово, до того ж з огляду на номінативну його функцію, яку воно виконує у висловлюваннях не художнього тексту.

До всього, у наведених прикладах визначення метонімії явно зроблене за традиційною метою: віднесенням об’єкта до родового поняття (тропів) та його видовою рисою (перенесення

за суміжністю). Це і звужує зміст тропу, і визначення його в тексті аж ніяк не сприяє розкриттю сутності того, що відбувається, про що йдеться в повідомленні. Не розкрито і того, як же ж досліджуваний троп впливає на розкриття висловлюваної думки в дискурсі, в решті тексту. До всього, традиційно *визначення* будь-якого терміна, що ним позначається об'єкт, тим більше такого, який означає штучно створену річ, передбачає вказівку на її призначення, що тут також відсутнє.

Але ж, чому так? Чому з часів Аристотеля посьогодні не вироблено чітких підстав для визначення *природи* тропів, їх призначення в тексті (бо ж поза текстом доцільність їх існування викликає сумнів!) oprіч хіба що вказівки на їх “прикрасу висловленого”? Чому посьогодні в школі дітям витлумачується описово дія по створенню тропів як перенесення назви з одного слова на інше – невідомо задля якого сенсу?..

Втім, звернімося до розгляду прикладів, на які посилаються цитовані та й інші автори досліджень метонімії, аби хоч якось визначитися з їхнім розумінням даного феномена, з підставами віднесення висловлених уривків тексту, словосполучень чи й, просто, окремих слів до “метонімії”, заодно спробувати охарактеризувати її складові.

Справді, коли кажуть “*Весь Київ гуляє*”[4:147], або, як про це йдеться у словнику-довіднику [5], “*Місто взяло в ромби і квадрати/ всі думки, всі пориви мої...*” (за В.Сосюрою) [5:457], маємо вживання однієї назви замість іншої... Та навряд чи можна погодитись, що тут відбулось *перенесення* назв. Що ж до заміни назв, то тут можна лише здогадуватись – яких саме. Чому?

Сумнівні викликає й те, що перенесення значень відбувається не зрозуміло з яких причин, не визначено й те, на які саме об'єкти відбувається перенесення, бо ж слова зазвичай полісемічні. Потім, для уточнення того, про який саме об'єкт ідеться, ми завше вдаємося до чогось додаткового, котре пояснило би, про що ж ідеться. Власне, вдаємося до контексту. Чи не тому, відчуваючи таку потребу, Ю.В.Лисенко, навівши приклади метонімії, “*Весь Київ*”, тут же уточнює: “*гуляє*”, “*Весь дім*” – “*стить*”, “*Чайник*” – “*закипів*” і т. ін. Понад те, наводить до цих уточнень ще й пояснення: “тобто люди, що живуть у Києві”, що йдеться про “*мешканців дому*”, про “*воду*” (в чайнику)... Навіщо?

Більш глибокий аналіз показує, поперше, що назви “*Київ*” *не перенесено* на *киян*, назву “*дома*” - на його *мешканців*, “*чайника*” - на *воду*. Всі ці об'єкти **маються на увазі з незмінними** значеннями.

Тоді на якій підставі відбуваються зміни, котрі таки ж є, таки наявні?..

Якщо б уважніше було придивитись до принципу “переносу”, до підстав тих тропеїчних “переносів”, то не так вже й складно було помітити, що і в метафорі речі *порівнюються* на підставі проявлюваної об'єктом якоїсь не своєї *риси, не своєї ознаки*, і в метонімії ці ознаки, дещо відрізняючися від метафоричних, також відіграють свою відповідну роль. От тільки яку саме?

Однак, перш ніж перейти до вияснення природи цих “рис”, “ознак”, розглянемо ще таку цікаву річ, до якої не приверталась увага дослідників, oprіч хіба що побічного зауваження про якусь наявність якоїсь *ситуації*, але з іншого приводу – з приводу мовної, себто контексту. Ми

ж маємо на увазі дещо інше. Ось... Той же таки Літературознавчий словник-довідник у статті “Метонімія” додає до наведеного вище уривка з вірша В.Сосюри таке пояснення: “читач уявляє не тільки кострубаті контури урбанізованого міста, а й психологічний стан людини, яка вперше *опинилася в такому неприродному (штучному) середовищі*”... (Виділено нами – М.Ч.). Навіщо таке витлумачення про уяву того, про що й так вельми красномовно висловлено віршем?..

На наше переконання, воно знадобилося з іншого приводу. Тлумачення це якраз було викликане потребою вказівки на *змінену ситуацію*: на оте - “*неприродне (штучне) середовище*”...

Те ж саме маємо і з вказівками до інших наведених вище прикладів: не було б зрозумілим про які саме зміни (читай - “перенесення”) йдеться у прикладах, наведених Ю.В.Лисенком, якби не оті уточнення: до вислову “весь Київ” – що він “гуляє”, до вислову зі словом “дім”, – що він “спить”, до того, що “чайник” - знаходиться не десь на полиці, чи деінде, а саме там, де йому призначено кип’ятити воду. Себто вказано на певну ситуацію, в якій “чайникові” таки довелось “*закунити*”... Це і є свідченням того, що *дія*, про яку йдеться в метонімічному художньому образуванні, *відбувається в певній ситуації*.

Саме в конкретній ситуації – і **тільки в наведеній, указаній, конкретній ситуації** певний об’єкт (Київ, дім, чайник) здатен проявляти і проявляє якусь свою важливу для людини рису, ознаку, особливість, свій “характер”, нарешті, - як це маємо з метонімією, - свою **внутрішню сутність**, що її й має на увазі адресант висловлювання та про котру і йде мова

у повідомленні. Хоча ...про більшу частину інформації з повідомлення його адресат і без називання здогадується сам.

Але, що ж являє собою ця **внутрішня сутність** та як її іменує лінгвістика?

Внутрішню сутність будь-якого об’єкта виражають **властивості**. Це вони, як розрізнявальні риси, атрибути, і становлять основу уявлення або й поняття про об’єкт, чи то він є предметом, а чи дією процесом [6:262 і 383].

Філософи здавна до цього поняття ставляться досить серйозно, увівши в обіг різницю між властивостями атрибутивними й акцидентними (Аристотель, – “Метафізика”, “Фізика”). Перші є для об’єкта визначальними, - “необхідними, суттєвими, а отже, невід’ємними, ...без якої вони не можуть ні існувати, ні мислитися” [7:34]. Другі, акцидентні – випадковими, минушими, неістотними. Як показали наше дослідження, акцидентні ознаки зазвичай проявляються не в усіх, а тільки в певних ситуаціях, нерідко випадкових, себто вони є ситуативними. На жаль, лінгвісти лише в минулому столітті стали ставитись до феномена “властивість” дещо інакше, хоча і не у зв’язку з оцінюванням об’єктів, за якого вони проявляють себе найяскравіше...

Цікаво, що той же таки О.А.Потебня неодноразово й досить доречно вживав поняття “властивість”, про що свідчить уведення ним до праці “З записок по теорії словесности” цілого розділу “Слово і його властивості. Мовлення і розуміння”, розділу, котрий розпочинається зауваженням: “Зрозуміти дію слова, і зокрема поезії, можна, звичайно, тільки спостерігаючи властивості

самого слова” [8:132]. Коли ж справа стосувалася характеристики об’єктів, уведених в художній текст, у цій же праці він вживає не слово “властивості”, а виключно слова “ознака” (рос. – признак), “риси” тощо.

На наш погляд, спричинено це тим, що з античних часів тропи вважаються лише **прикрасою мовлення**, що і спричинило збочення шляхів досліджень. Ось, до прикладу, що цитує з Квінтіліана О.Потебня: “Троп є вираз, перенесений для *окраси мовлення* (Виділено нами. – М.Ч.) з його первісного, природного значення на інше, або, як частіш за все визначають граматисти, вираз, перенесений з місця, де він є справжнім, на інше місце, де воно є несправжнім” [8:158]... Того ж значення надавав перенесеним словам М.Т. Цицерон... О.Потебня, однак, не спростовує цієї думки, вочевидь приймаючи те за належне. Він лише уточнює доречність та доцільність вживання тропів, - питання ж, на якій природній основі вони створені, він не розглядав.

Треба сказати, що – і це мало б стати аксіомою! – в будь-якому разі, в будь-якому висловлюванні *треба визначати конкретне значення слова*, оскільки слова здебільшого є полісемічними (однозначність слова зазвичай свідчить про його запозичення з іншої мови і як термін, що визначає функцію денотованого об’єкта, є мало придатними для художнього перетворення). Окрім того будь-який предмет, об’єкт здатен у певній ситуації проявляти акцидентні ознаки, що й примусило свого часу І.Канта стверджувати думку про непізнаваність речей. Тож, не дивно, що *змістова чи сутнісна конкретика розкривається лише в контексті*, що засвідчили й такі відомі мовознавці, як Г.В. Колшанський, М.П. Кочерган,

Ю.С. Степанов та ін. Тим більш категоричною стає ця вимога, коли йдеться про тропи, ідіоматичні звороти, словесні зрощення, словосполучення, що їх подають не тільки фразеологізми, але й паремії, авторська художня образність. Іншими словами, щоби знати про що саме мовиться, який зміст вкладено в досліджуване слово, треба визначати *роль об’єкта, залученого в мовленнєвий акт*.

Тож, не дивно, що й сутність тропейного висловлювання розкривається такою формою повноти тексту, котрою є *висловлювання*. Такими висловлюваннями виступають, до прикладу, паремії. Їх, створених за метафоричним принципом, зафіксовано також чимало (*Апетит приходить під час їди. Баба з воза – кобилі легше. Без Божої волі й волос з голови не спаде. Береженого й Бог береже //а небереженого й чорт не стереже тощо*).

Далі. Є сенс розглянути, що ж саме лежить в основі висловлювання з позиції необхідності його створення.

Проаналізуємо прислів’я “*Аби була їжа, а зуби знайдуться*”.

“*Аби була*” - це умова наявності головної цінності [9;10], що її виражено об’єктом, позначеним терміном “*їжа*”.

Зауважимо спочатку таке. Безумовно, слово “*їжа*” за контекстом виступає як іменник. Але ж це віддієслівний іменник. То йому й належить йому у прояві властивостей поводити себе відповідно - як процес, дія, а отже проявляти не властивості, а свій оригінальний *спосіб* здійснення (це, власне – “*переживування*” як провідна риса).

Далі про таке. Змістово об’єкт є *узагальненим*, то ж і не конкретизує

дію, а лише визначає сферу прояву головного, визначального свого способу. Уданому разі йдеться про спосіб, природно притаманний оцінюваному об'єктові, який, у конкретиці, називається "пережовуванням" (страви). І пережовування це зазвичай здійснюється за допомогою *зубів*. Отже, слова "їжа" і "зуби" мають суміжність за спільним способом виконання дії, позначеним словом "пережовування", котре не називається, але конвенційно мається на увазі. *Суміжність* оцінюваного й оцінювального та змістова єдність чи спільність способу вже вказують на те, що маємо справу з метонімією.

Єдине, до чого тут треба ще повернути увагу, так це те, що спосіб той у контекстній ситуації відіграє роль оцінювального об'єкта, подібно до того, як це робиться в метафорі: цінність оцінюваного визначається цінністю відомого оціненої властивості, котрий тепер перетворився на носія визначуваної цінності [10]. Себто "їжа" тепер оцінює факт дії, висловленої виразом "а зуби знайдуться".

Цікаво, що у даному висловлюванні маємо метонімічне перенапруження: традиційно визначуваний за функцією термін "їжа", має суміжність, сутність якої полягає в тому, що властивість конкретних подібних об'єктів об'єднується в збірне, абстрактне узагальнення під тією ж назвою. Відбулося узагальнення назви, котра тепер вже має інше змістова наповнення, оскільки **стала іншим об'єктом**. З-поза цього - саме з-поза суміжності конкретної дії ("їсти") і узагальненої назви ("їжа") - вона набирає здатності відігравати роль метонімії. Але це ще не все. Останнє, себто те - узагальнене, виражене

абстрактним поняттям, лише будучи залученим у відношення типу об'єкт-людина, у свою чергу, перетворюється (точніше б, трансформується) на цінність, якою є "харчі", себто стає ще іншим об'єктом. Нарешті, весь вислів, у єдності оцінюваного й оцінювального ("їжа" і "зуби", призначенням, а отже властивістю яких є та ж сама дія - "пережовування" страви), також стає розгорнутою метонімією як художньообразною повноцінною одиницею, про що свідчить вже не одне "перенесене" слово, а весь вислів, висловлювання.

Підсумуємо. Власне, тут маємо різні за змістом слова: слово "їжа" - конкретне, вживане за функцією, та слово "їжа" - узагальнене, збірне, але також як об'єкт ще визначуване за функціями...

Зауважимо, що ще Аристотель ("Поетика") розрізняв їх як *конкретне*, себто *видове*, та як *родове* - узагальнене. Однак на його час художньообразне не визначалось...

Тепер же, коли уособлення, персоніфікація стали загальновідомими як засіб утворення художнього, вартим стало виділення ще й третього значення слова "їжа". Втім, покажемо їх усі:

1) *конкретне* - *функціонального* призначення для витлумачення змісту дії, або ще, іншими словами, - з огляду на лінгвістичну термінологію, - лексичне значення слова, - дієслово *їсти*, на основі якого й утворюється віддієслівний іменник - *їжа*;

2) *узагальнене*: як сутність сукупного процесу, - іменник, хоча ще з визначенням об'єкта за його функціями, абстрактне поняття - *їжа*;

3) *відносне*: таке, що означає об'єкти, які змістово мають значущість для людини ("харчування

задля життя”), котрої об’єкт набуває в антропологічній ситуації як художньообразна одиниця, котра тепер стає носієм цінності. Власне, вона трансформується в *цінність* як її конкретизований носій саме з-поза залучення у висловлювання, що контекстуально виражає ситуацію в якій дія цілеспрямована на щось..

Отже, як бачимо, метонімічні зміни в сутності характерних для кожного мовного випадку, кожної ситуації рисах об’єкта полягають не в перенесенні назви – невідомо задля чого, й задля кого! – але в *оцінці дії* в даній ситуації, як об’єкта мовлення, цінність/значущість якого тільки й здатна розкритись у такій (наскільки вміло підібраній – це залежить від мистця!) *ситуації*. Без ситуації слово, призначене для метонімічної оцінки, є лише *типом* (своєрідним оцінним еталонним вимірвальником цінності/ значущости), котрий може бути використаним, а може й ні. А то й використаним для творення метафори, як те маємо з метонімічними типами “*З ніг до голови*”, “*Катюзі по заслугі*” тощо.

Отже, коли говориться про те, що “Весь Київ гуляє”, то оцінюється якраз не кількість киян, але *обсяг, характер “гуляння”*; не сукупність “мешканців дому”, але оцінюється з визначенням сутності саме: *обшир обійнятого спання*; не “чайник”, але ситуативна значущість дії в її сутності - *кипіння* в ньому води, *об’єм якої обмежений розмірами чайника*. Себто антропологізоване узагальнення (“Весь Київ”) відповідно засвідчує антропологізацію дії – “гуляння” та її ж таки значущість водночас.

Щодо наведених цитат про витлумачення терміна “метонімія”, вважаємо цікавим пояснення А.О. Білецького стосовно того, як саме відбувається те горезвісне

“перенесення” “за суміжністю означуваних фактів. Власне, його вказівка на спосіб утворення метонімії:

1) зміна назви вмісту, вмістилища назвою того, що міститься в ньому;

2) зміна назви чогось абстрактного – назвою чогось конкретного;

3) зміна назви причини чогось замість його наслідку і, навпаки;

4) зміна назви прикмети, замість факту, прикметою якого вона є...

Безумовно, тут, хоча й з не повним переліком, є цікава вказівка на спосіб художньообразних утворень, які ми сподіваємось розглянути в подальших працях, оскільки це виходить за межі даної теми. Відмітимо лише, що мовознавець досить точно визначив деякі форми трансформації змісту узагальненого в цінність (Загального й конкретного, про що писав ще Аристотель, причини і наслідку...). Водночас, ми не можемо ставити йому на карб те, що він не продовжив дослідження в цьому напрямі, хоча воно якраз би і привело до відкриття принципу творення метонімічного гатунку художньообразного висловлювання: від конкретного за його властивістю – до загального, від загального через ту ж саму властивість – до цінності. До перетворення і вживання вже не як об’єкта уречевленого, але як пряму цінність, названу за іменем носія цінності.

Отже, коли підходити до значень слова звужено як це робиться за віковічною традицією, - тільки з урахуванням того, який саме об’єктивний зміст (лексичне значення) розкриває той чи інший троп, та ще й з позиції бажання відкрити в природі щось нове, - звичайно можна домовитись до нісенітниці. Адже тропи не є відкривачами істини у функціональних міжоб’єктних

відношеннях. Не в тому їх призначення. Вони відіграють роль посередника в усвідомленні міжлюдських відносин типу “людина – людина” або “обставини – людина”. І розгляд таких відношень вимагає іншого підходу, інших поглядів, методології.

А щодо ситуації, то вона є не ущербністю тропи, але атрибутивною ознакою метонімії. Її безпосередньо її складовою оцінювання.

Отже, структурно метонімію становлять такі складові:

1) *ситуація*, завдяки якій (з-поза вимог ситуації) оцінюване проявляє свою значущість (змістово це: умова щодо наявності оцінюваного об’єкта, в аналізованому нами прикладі – “аби була”. Здебільшого це – проблемна ситуація);

2) *оцінюване* (об’єкт, виражений узагальненим - “їжа”, себто визначувана в об’єкті відносна важливість як проявлювана цінна риса об’єкта);

3) *оцінювальне* (об’єкт суміжний з атрибутивною властивістю – “пережовування” – пов’язаний нею з оцінюваним об’єктом, але також узагальнений, зі значенням (роллю)

ЛІТЕРАТУРА

1. Література. Теорія. Методологія: Пер. з польськ. С. Яковенка./ Упор. і наук. ред. Д. Улицької. – К.: “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 543 с.

2. Метафора в мові і тексті. – М.: Наука, 1988. – 176 с.

3. Теорія метафори: Сборник: Пер. с англ., франц., нем., исп., польск. яз./Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; Общ.ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с.

4. Шевченко Л.Ю. та ін. Сучасна українська мова: Довідник / Л.Ю.

засобу виконання дії по усвідомленню сутності, уточнює ситуацію й виявляє цінність: за наявності “їжі” проблему “пережовування” легко можна вирішувати маючи тисячоліттями випробувані засоби – “зуби”, котрі тут же ж і “знайдуться”. В тексті це – тропи, оцінні типи, - еталони);

4) *зв’язка* висловлювання (спільна - як свідчення суміжності!) – риса: *властивість/спосіб* (“пережовування”);

5) а також узагальнена проявом *цінність/значущість* як результат оцінювання, себто трансформований у цінність об’єкт оцінювання, котрий відіграє роль засобу оцінювання та котрого традиційна теорія приймає за перенесену назву.

Водночас слід зазначити, що подальшого дослідження потребують передусім такі види метонімічних образотворень, як то: утворення за принципом оцінювання способу дії, причини і наслідку, сутності і явлення тощо, а також методика утворення художньої образності за допомогою метонімічних типів та їх фразеологічних відповідників, критерії оцінювання за метонімічним принципом.

Шевченко, В.В. Різун, Ю.В. Лисенко; За ред. О.Д. Пономаріва. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.

5. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром’як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.

6. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. Энциклопедия, 1990. – 685 с.

7. Філософський словник /За ред.В.І. Шинкарука. – К.: Головна ред. УРЕ АН УРСР, 1973. – 600 с.

8. *Потебня А.А.* Теоретическая поэтика / Сост., вступ. ст., коммент. А.Б. Муратова. – М.: Высш. шк., 1990. – 344 с.

9. *Черкасов М.П.* Оцінні акти художньо образних одиниць у комунікативних повідомленнях: функціональний аспект. // Наука і освіта. – 1999. – №3-4. – С.115-119.

10. *Черкасов М.П.* Природа оцінки як складової художнього образного мовлення // «Наука і освіта». - 1998. - №3. - С. 93-96.

Подано до редакції 28.12.06

11. *Черкасов М.П.* Диференціація «властивостей» як фактора мовленнєвого художнього образотворення за їх природою та функціями // «Наука і освіта». – 1998. – №1-2. – С.150-155.

12. *Черкасов М.П.* Із спостережень за природою типового як складової структури мовленнєвої художньої образності // «Наука і освіта».- 1998. - № 4-5. - С.118-123.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется природа и составные такой единицы текста, как художественно-образное высказывание, образованное по метонимическому принципу оценки типа объект-субъектного или субъект-

субъектного отношений, научение которому влияет не только на понимание ребенком сущности художественного текста, но и на формирование его как речевой личности.

SUMMARY

The article analyses the nature and components of such text unit as a figurative artistic expression formed according to metonymic evaluation principle due to object-subject and subject-object relations. Teaching a child to operate with such expressions affects not only comprehension the essence of an artistic text but his/her development as a linguistic personality.